

Əvvəli örnəyimizdə

Hekayələrimizin qəhrəmanı hansı insandır? O insanı kim tanıyır və necə, hansı tərəflərindən özünü, zamanına yaxın sayır? Axı bizim o insana ehtiyacımız var... Özü də nəğmələrdə, mif və filosoflara deklamasiyalarda yox, bərbəzə real həyatla ədəbi-bədii, obrazlı təfəkkürün göstərdiyi yerdə (aktual mövzulu bədii mottoda!) görmək istədik onları... Biza özümüz dərdə olan ədəbi qəhrəmanlar görək. Elo qəhrəmanlar ki, yaraları haqqında oxuyanda ağrıyı bədənində hiss edək, sevincini, kədərini səbəblərini xəsi yaşantı kimi izah etmək istəyəndə çəşib qalmayacaq. Mütəsir nəsrimizdə, xüsusən də hekayələrimizdə mütləq zaman, yazıçılara qəbul olunan xəyal yolculuğunda gözəlrimiz və beynimizdə yorubumuz hallar çox olur. Onlar dünya hekayəçilərindən fərqli olaraq biza həyatı və yaşadığımız cəmiyyəti, daxilimizdəki gizli "mənləri" yox, elə həyət öz xeyalini nəfəsini göstərir... Onların səhifələrində qəhrəmanı çox hallarda özörlü olur və biza müşahidəçisi, onların özörlü ilə etdiyi söhbətlərin al-qışcıst oluruq əksər hallarda... Azərbaycan oxucusu niyə öz yazıçısına səslənib deyə bilər ki, "Məndən danış!"...

Günümüzün şeir dili hekayələrdə cəmiyyətin obrazı, ictimai düşüncənin bədii şəkli, zamanın adı, ya qeyri-adi qəhrəmanların, insanların portretini arxa planlı olub, daha çox xəsi, subyektiv psixoloji dürum əks etdirir. Elə bir subyektiv dürum ki, biza orda yoxdur! Elə bir subyektiv dürum ki, zamanımız da orda yoxdur, səs çox uzaqdan gəlir və biza toxunmadan çox uzaqlara yonulur...

Bizim mütəsir ədəbiyyatda az qala nözmə nəsr arasında prinsipial fərq aradan götürülüb. Ona görə yox ki, inteqrasiya, asimilyasiya hadisəsi baş verib, qaynayıb - qarışma nəticəsində nəss modern bir forma, şəkli yaranıb. Ona görə ki, əvəzi, poetik təhkiyələrin cazibəsi hekayələrimizi şirin dilin övənliyi onları həyatdan, toxuma biləcəkləri, əslində toxunmaq olmaqları qaynar hadisələrdən, səs, nəfəs hiss olunan insanları - yaşantılardan, bir sözlə, on vacib problemlərdən uzaqlaşdırıb... Klassik ədəbiyyatımızın nəzm əhəngi ilə əhvalat danışmaq ənənəsini hələ də unutmuşuq. Fərq odur ki, əhəng qalıb, monoton məzmun fundamentallığı isə itib.

Zamanın sözü, həm də sözün zamanı var! Mən, sənəyin bir oxucu kimi mənim öz ədəbi-bədii infikasında çoxlu problemlər görürəm. Zaman onsuz da öz sözünü deyir (məharibəsi, deqradasiyalı, sosial-iqtisadi inkişaf və ya geriləmələri, böhran, dünyaya inteqrasiya olunan insanların dəyişən xarakteri və s. ilə), amma deyilən sözlər - yazılan əsərlərin böyük əksəriyyəti zamanın sözü, ədəbiyyatı olub. Ola bilsin, maraqlı süjetlər, diqqətcəkən hekayələr, əhvalatlar var, lap deyək ki, elə sonotkərlik baxımından da müsbət qiymətləndirilə bilər, amma ədəbiyyatın əsas təzisi - "Zamanın sözü" ilə bilmək hünerinə sahiblənmək missiyasıdır. Həqiqətən "Səfilər"ini, Qoqolun "Müfəttiş"ini... Həməngueyin "Əvidə si-

lah"ını, Kafkanın "Cəvriyyə"ni, Remarkın "Zofor tuğı"ni, C. Oruelin "1984"ünü, H. Cavidin "İblis"ini, C. Məmmədquluzadənin "Ananın kitabı", "Ölümləri"ni və başqa bu kimi zamanın "yaxsından tutan" onlarla əsərləri düşünün...

Həmin əsərlərdə zaman sanki yaralı qus kimi yazıçı olındə çırpır, yazıçılar dünyanı qlobus kimi əllərinin altında hiss edər, zamana hakim olurlar. Zamanın ritmi əhəngi, süjeti, su kimi axıb gətirməsi həmin əsərlərin mətinində ustalıqla əks olunurdu. Yazıçı tam gücü ilə zamanın sürət çilovuna, bütün səhifələrdə (sosial, siyasi, iqtisadi, mədəni və s.) real mənzərəni rəsm edər, biza sonotkar fırçasını, qələmini əlində möhkəm saxlamağı bacarırsa, arzuladığımız ədəbi-bədii sözün sahibi ola bilər...

Hekayələrdə isə romanlardan və dramalardan fərqli olaraq böyük həyatın fragmentləri bədiişəkilə bilər. Nəsrimizin yazıçısı ustası C. Məmmədquluzadənin təhkiyəsində də lirizim, nəzm intonasiyası güclü idi. Amma bu əhəng nəgiz, illüziya, ilğün məccərərdiyində itib-batırdı. Onun nəsr dilinin bəzi, poetik əhəngi mətin məzmunundan də-

tanına, özünüyaratına prosesi kimi çötin işdə yardımçı ola bilon real güc, köməkçidir...

Maqaləmin əvvəlində "Lotereya" hekayəsini diqqət yönəltmişdim. Bizdən çox uzaq (əslində çox yaxın) bir məkəndə, biza çox yad (əslində doğma) olan bir yazıçının (Ş. Cəksən) işinə, onun xilətinə səyahət sətjetini izləmişdik. Sonunda kədərənmişdik, "Nə ağır hekayə oldu bu!" - təəssüflü, əslində, özümüdə, daxilimizə tutulan rəngtən şüasini ortaya çıxardığı diaqnozun sarsıdıcı olması ilə əlaqədar idi. Zaman, məkən və milli mənsəbluq baxımından məkəndən çox uzaq olan bir yazıçının yad əlində özümüdə və ətrafımızda insanları o qədər asanlıqla, rahatlıqla görmək, anlaya bilməmişdik ki...

Qayıdaq biza... Bizim çağıda hekayə müəlliflərinin çoxunda mətin məzmunu 10-12 cümləyə yerləşdirilir (yeni, 10-12 cümlə ilə məzmunu ənlədə bilirik), qalanlar isə (məsələn, təxminən 300 cümləlik hekayədə 290 cümlə) havada vurnuxma, taxayıtülün sağa-sola uçuşu, qanadlanıb xəyali ələminə səyahət etməsi işinə "xidmət edir". Klassik dünya və Azərbaycan hekayəçiləri-

hün-İ.M.) bir qoribə hekayələr silsiləsi olub... Məhiyyət cəbarlı postmodern hekayələrdi: Leyli və Məcnun, Xosrov və Şirin müvzularında. Bu müvzuda əsərlər yeni, mütəsir baxış var, onun hekayələrində. Yeni siza elementar bir detali deyə bilərəm və sız mütəsir yaşantıyı qiymətləndirə bilərsiniz: Fərhad nəhəyət ki, dağ çapır. O dağ ki, həyat suyu gətirəcək və Fərhad Şirine qovuşacaq. O dağ çapır və səi gəlib Fərhad da aparır, Şirini də, Xosrovu da. Həmin həyat suyu hamısını aparır. Belə baxanda çox sarkastik yanaşmadır. Amma o qədər istedadlı, o qədər dərdən və o qədər sevgilə yazılıb ki, sən həmin klassikaya, həmin qəhrəmanlara sevgini hiss edirsən". (R. Rövşən)

F. Uğurlunun hekayələri içərişindən ilk oxudumuz "Dərviş"dir.

"Uzunluğu, uzandımdıq ağı qus yəno payız şümunun ortasında, boz-qara buludun altında qondağı yerə qonmuşdu. Yəno gözü göydəki boşluqla yerdəki boşluğun arasında gəldiydi. Qatardan azıb qalana, yol tanımayan, ya da heç yolu bilməyən oxuyurdu. Çökündə tozu da, hay-küyü də yatan kəndin qırağında, bizi köçmüş çöllərdə özünü

İrada MUSAYEVA

Qancığın küçüyü, ta bezdin sənəni alını külməkəndə! Qanı yanımış anan gəlin kimi verəcəm sənə qolunu, aparın... Hekayənin birinci parçası tamamlanır, biza isə xəyalımızda artıq adını özümüdə qoyduğumuz "Ağ qus və balaca oğlan" nəgizim dəyami haqqında düşünürük. Lirik intonasiya, həttə səli nəsr dilinə, poetik təsvirlər şeir kimi

Dünya ədəbiyyatı və bizim "şair" hekayəçilərimiz...

Bizə bizim dərdə olan ədəbi qəhrəmanlar gərəkdir...

mən əsərinde boşuna, ortada mənasız-mənasız gəzişən cümlə tapa bilməmişim? Hər sözü, hər cümləni, hər detali təpədiklə altından fikir səli əpib-dəşir. Çağıda Azərbaycan hekayələrinin böyük əksəriyyətində isə mütləqiyyətlə başladığımız andan sözlər səli kümi üstümüdə gəlir, yüksüz sözlər...

Oz müəllif subyektivizmindən xilas ola bilməyən hekayəçilər qəhrəmanlarını küncə sıxdırıb onların da tələyini, iradəsinin əsl əgəsi kümi meydanı alır ol və başlayır hekayənin yeganə qəhrəmanına ancaq özü dəyənmiş. (Problem yaxşı pis dəyənmişdə deyil, təkco, problem - monoplitiqlərin usandırıcı yəkrəngliyindədir həmi də...) Bizə, oxucularını isə elə heç gah dağa, gah bəgə, gah da səhli daş, yaralı sözlər dəhincə gəndirir. Səndə isə çox zaman hekayədən ya olı boş, ya da tanımayan tənqirərlənən təəssürlərlə çıxmaq oluruq...

Bu maqalədəmən oxuyucu hekayələrimizdən birinə diqqəti yönəltməyi istəyirəm. Fəxr Uğurlunun "Dərviş" hekayəsində... Anıma bu-ən yaxşı hekayəmizə bir narahət azərbaycanlı və tələbək oxucu kümi çoxlu suallarım var...

Fəxr Uğurlu istedadlı qələm sahibləridir. "Onun (F. Uğurlu-

bir bələdi, yol yoldaşı, ya da sığınmağa yer axtarırdı. Həyatı dolanmaq qapından çıxmağa dərvişin həvəsləsi qatmadı, qusun gəldiyini görən kümi təndirin böyrünə qondağı gödək ol ağacını çalıb gətirib çəpərdən aştı, yolu keçib arxı adladı, ağacı küreyinin dəlində gildəyə gildəyə, ayağın qorxuda-qorxuda islamış şümun içiyə ağı qusa sarı verdi. Ovana bəz-altı addım qala-qalmaya ovçu ağacını gizləndirib çıxarib qusu nişan aldı. Ağac uzandımdı ağı qusun uzun ayaqlarının bir qarışığına düşüb qaldı".

Hekayənin baş qəhrəmanı dərvişdir. Haqqında söhbət gəndə də əli "dərviş" kümi qeyd edilir: Dərviş bütün ümidini ağ qusa bağlayıb. Əvvəllər ağmaq istəyib, ol-yağına lənlək bağlayıb ağacdan özünü atıb ki, uçsun, alınmayıb. İndi də bu qusa həsrətə-ona görə baxır ki, "Nə ələ-nə təkəni, nə tələyini gözü düşmüdü; dərviş o qusa minib uçmaq istəyirdi". Hekayə artıq başlanıb. Qus da, balaca oğlan - dərviş də möhin məzmunu haqqında müyyətin təsvirini gəlməmişizə kömək etdi. Oğlan bu qusun belinə minib kəndi, səvdiyi qızgilin evlərinin ömrünü yuxarıdan seyr etmək istəyir. Poqnt qus əldən çıxır. Eva qaydan da isə dəyənən mənası deyir: "

Buramın havası dərviş qoxuyurdu, ağacları zəhərli bəz verirdi, gilli torpağı da azarlı güneşi kümi xostə-xostə salırdı, əslətlərin təndirin böyrünə özünü, soyuğu sözüne çıxmışdı"...

Hekayənin davamı haqqında da məlumat verəcəm, amma bura qəddor möni narahət edən məsələ budur: istedadlı bir adam öz hekayəsindəki həyatı nədən zamanın qaynar qazından deyil, elə heç nəgiz, macərə, mif xarucundan çıxarıb? Əlbəttə, mətin içində mön, sözlüklər fikirlər, klassikam: mütəsir mön kontekstində modernistionə impreviziəsi, hüffilik, süffilik, rəqəm simvolikasi, bəz sənətkəsi və s. bu kümi yozumlarla da təhvil edə bilirik bu hekayətə. Təkin bu günlün insanının, fərdinin əli qələm tənt, yazıçı nədən hələ də biza nəgiz içində nəgiz sənəqlərimə qapını açmağa, kildini qırmağa səsləyir? F. Uğurlunun mönləri qüsurlu deyil və orada maraqlı tərəflər, yanaşmalar çoxdur. Fəxr, o qələmlə zamanın ədəbiyyatını yaratmaq olmazmı?

"Qara qala buladın ürme qapısına oxşayırdı, hikkəsindəm ağacın yaxsıstı cürm; yaz paltarı surqulan əhər aparən zəhərli kələvi qus qurub göydən salır, ziri-zibli göy-

lərə sovrurdurdu. Dərviş qonşunun qara qızıyla həyətdə evcik qururdu. Qurduğunu kənddəki evlərinə oxşatmaq istəyirdi".

I.S.Turgenevin "Ovçunun qeydləri" adlı hekayələr kitabını xatırlayıram... Həzrin, sakit intonasional bir dillə nəql edilən və ən əsası əyani şəkildə göstərilən, hərəkətli, canlı, çoxadamlı, çoxtələfi həyat lövhələri... Sevgi də var, mif də, lirik üslublu təsvirlər, təbiət də. Lakin ədəbiyyatın baş qəhrəmanı həmişə insan olur. Özü də müasir insan! Tarixə, klassikaya, folklorə, mifologiyaya, romantikaya, fantastikaya müraçət də həmin MÜASİR İNSAN naminə olur... O kitabda ki, sənin oxucun ancaq səni dinləyir, ancaq sənin şəxsi hisslərinin ifadəsini oxuyur, deməli, səni maraqsız yazmışsan. Həm də məni oxucu orda yoxmasa, deməli səni yəndə də maraqsız yazmışsan...

Turgenev hekayələrini həm də və daha çox sosioloq, ictimai-siyasi düşüncə sahibi, ziyalı, cəmiyyətinin vəkili kimi yazırdı. Oyçu (Turgenev) hekayələrini otaqda, kabinetdə xəyala dalıb yazmır, kənd-kənd, şəhər-şəhər gəzib əsrinin, dövrünün çeşid-çeşid insanları ilə onları müşahidə edərək təmasda olur. Onların dilini, mimikalarını, düşüncə maneələrini, qarşılaşdıqları anlaşılmaz situasiyaları, tapdanan haqlarını, itirilmiş səadətlerini, sevgi və nifrətlərini, xoşbəxtliklərini - hər şeyi diqqətlə izləyir. Təhkimçiləri, təhkimliləri, dvoryan-məmur silkini, əsrinin ziyalı obrazını, müflisləşmiş, çox zaman öyrəşmiş, simasını itirmiş zadəganları, saxta, pafoslu nitqləri ilə ictimai auditoriyamı aldadıb onların etimadından yararlanan məmurları, rus ailələrində (eləcə də məişətdə, ictimai sənədə) dəyişən situasiyaların xarakterini kimi formalaşan qadınları və bütün bu tiplərin bir-biri ilə sosial ünsiyyətini ustalıqla qələmə alır. "Ovçunun qeydləri" kitabını oxumaq yəqin ki, XIX əsrin ortalarında və ikinci yarısında rus həyatının cəmiyyət obrazına və ictimai mənzərəsinə bələd olasan. Təsədüfi deyil ki, müəllifin sosial-siyasi həyata, cəmiyyətə bu qədər yaxınlığı, onun real məkəndan reportaj apararı səhrçilər, müxbirlər kimi emosional və canlı dili, insanların həfina, ümumi vəziyyətinə canıyananlıqla yanaşması onu müxtəlifzamanlı oxucuları ilə doğmaladıdır. Hətta bir sıra ədəbiyyatşünaslar Turgenevin hekayələrini sənədli, tarixi, naturalistinə yazılmış hekayələr, bəzən də öçerklər adlandıırırlar. "Pyotr Pyotrovic Karatayev", "Xor və Kaliniç" və s...

"Dərviş qonşunun qara qızıyla həyətdə evcik qururdu. Qurduğunu kənddəki evlərinə oxşatmaq istəyirdi. Qışdan birhəftə çıxsada, yaz gələndən dura bilmirdi, elə hey yuxu görür, ayılanda burnuna kəndin iyi dəyirdi; sonra şəhərin soyuq, solğun qoxuları beyninə axıb dolub özge havaları başından çıxarırdı. İndi bu gillə torpağın üstündə özüne çəpərli-darvazalı balaca bir kənd evi qurmaqdan ötrü əlləşirdi. Bu ev o havanı da gətirəcəkdi.

Bu evin çəpər qonşusu, o qonşunun da bir sarıtel qızı olacaqdı, o qız hər axşam günbatan çağında anasına qoşulub suya gedəcəkdi. Bu evin bir gözü də uzandıqca uzanan, ortasında boynuburuq bir söyüd ağacı göyərən çöllüyə baxacaqdı, o çölə bir ağ quş qonaçaqdı..."

Hekayənin dərviş qəhrəmanı qara qızla əl-ələ tutub kəndə qaçmaq istəyir, evdəkilər həy-haray qoparıb polisə onları geri qaytarır. Daha sonra dərvişin məktəb həyatı ilə bağlı nazımına yazılmış cümlələri oxuyub ötürürük: "Dərviş məktəbdə qoymuşdular. Demişdilər yaxşı oxusan, yayda kəndə gedəcəksən, ona görə də bir dərviş, bir-təpəsinin üstündən adlanırdı, hanndan yaxşı oxuyurdun? Müəllimlər önu batmaqla göstərdirdilər, pis oxuyan uşaqlar böyründə yaltaq-yaltaq hərəkəndirdilər, qızlar başına dolanırdılar. Öz yerini dəyişməzdə, qızların gözəlini yanında oturdardı, bir gözöldən küsəndə onu yanın-

dan durğuzub ayrışını çağırırdı. Onun yanında oturan qızı oğlanlar incitməzdə, onun yanına oturmayan qız özünü gözəl saya bilməzdə. Dərviş yəndə dərxişirdi. Dərs öyrənmək ürəyincə deyildisə də, gətdikcə daha boynuna düşən birinciliyi əldən verməmək üçün gəcə-gündüz oxuyurdu".

Dərviş böyüyür, amma onun belinə minib uçmaq istədiyi, özü kimi qatardan azıb qalan, yol tanımayan, ya da heç yolu olmayan ağ quş böyümür, bəlkə də ölüb və yəqin ki, o vaxt onun üçün nəhəng görünən quş sağ qalsada da indi onun quşağınacan olardı. Ümumiyyətlə, dərviş böyüdükcə sanki övəllər ona uca, böyük, nəhəng görünən hər şey kiçildir. Məsələn, kəndə dönəndə ona elə gəlir ki, evlər yerə yatıb, ağaclar, dirəklər gödəlib, qapılar alçalıb, nəyəsi yumaq kimi yığılıb bapbalaca bir qarıya dönüb və s.

Və dərviş o quşdan sınıf yoldaşlarına danışır, onların hamısını o quşa doğru səyahətə çağırır, hamısı bir səsle razı olsa da Kəbələ müsibətinin meydana gələn 72 şəhidi kimi, axırda meydana təkcə dərvişin özü qalır. Hərəsi bir bəhanə ilə aradan çıxır... "Birinin yanına bazarlıq eləməli olduğu düşdü; o birinin anası evdə yataq xəstəsiymiş; bir ayrışdı da axşam atasıyla toya gedəsiydi. Gün batanda şəhərin qurtaracağındakı təpənin başına dərvişdən başqa birçə nəfər çıxmışdı, o da üşüdü, qalın geyinməkdən ötrü evə gedəsi oldu. Dərviş təpənin dikində oturub gözlədi. Gədənün gəlməyəcəyini bilib-bilə axşamın toranında şəhərdən çıxan yollara baxdıqca baxdı. Sonra qaralıq düşdü, şəhər özü boyda bir işıq dənizinə döndü. Dərviş şalvarının dalını çirpib özünü bu dənizə atdı".

Hekayədə çox az dialoq var. Obrazların sosiyyəsi əsasən dialoq prosesində aydınlaşır. Amma bu hekayədə müəllifin mononitq pafosundan qurtula bilməməsi onun obrazlarının hamısını sanki eyni dildə danışdırır. Avtobusda yol gedərkən tanış olduğu qızla söhbətinə diqqət edərkən:

"- Yoxsa öz yolunu seçmişən artıq? Gələcəkdə nə olmaq istəyirsən?"

- Allah olmaq istəyirəm.

Qız diksindi, dodagını büzüb qaşını qaldırdı:

- Allah olub özünü kimə tanımaq istəyirsən? Yoxsa adamlara üstədən-aşağı baxmaqda qəsdin?"

- Yox, eləcə hamını, hər şeyi bir baxışla, bir yerdə görmək istəyirəm... Bir də bir ağ quş var, o quşu tutmaq istəyirəm".

Daha sonra başqa bir qızla-sarıtel qonşusu qızıyla dialoqda diqqət edərkən:

"- Nə istəyirsən? - dedi.

Dərviş ayıldı, ayılan kimi özünü itirib dolışdı, sifət-sifət nəşə uydurub, istədiyini danmaq istədi, ancaq yalan danışmaq ona çətin gəldiyindən düzünü deyəsi oldu:

- İstəyirəm sən dünya durduqca beləcə bulaq üstə gedib-gələsən, mən də dünya durduqca beləcə sənə baxım. İstəyirəm hər döngəni burulanda qarşıma sən çıxasan, hansı qapım döysəm, o qapını üzümə sən açasan.

Sözlər qızın könlünə nuş oldusa da, qızlığının pəncərəsi daş döymüş kimi çilikləndi, çiliklənb dərvişin olını-ayığını doğradı.

- Məni ələ salırsan? - qız dedi. - Bir də sənə bu yollarda görməyim!.."

"Lotereya" hekayəsində qayıdaq. Orada yazıçı sosi çıxan, hətta birçə cümləlik replikası olan hər adamın obrazını seçir. Və bu obrazlar mütləq bir-birindən seçilir-həyatdakı insanların özü kimi... F.Uğurlunun hekayəsində isə ədəbiyyatımızdakı bütün nonolərə oxşayan nəvədən başqa hamı eyni lirik ahəngə köklənib, danışan hər kəsdən eyni "səs" çıxır..."

Dərviş niyərsiz obraz deyil. Dərvişin unudmadığı və dərvişi unutmayan qızlar olur. Tələyi elə gətirir ki, xoşbəxt olmaq üçün yox, intiqam almaq üçün mübarizə aparır. Bir yolunu, oqudmasını, arzularının mahiyyəti-

ni (Dərviş qisas almağın ən ağırsız yolunu tapmaqdan ötrü xəyalında min bir fənd işlədirdi. Onu dəyənələri heç cür bağışlaya bilmirdi.) dəyişməyə məcbur olan insandır. Ağ quş nəğli hor kəsin içində olur və ölüb, doğulur, bitir-tükənir... Hamın sevdalıları öləndə o quş yenidən peyda olur-uzun və əbədi yolda yenidən yoldaş olur insana. Dərviş də dünyayla ilk təmasda, ağılı kəsməyə başlayanda ağ quş sevdasına tutulur. Amma sevgisi müqabilində təpik altına salınanda (qonşu qız ərə gedən gün yofu kəsib gəlinin onunla vəzəli oynamasını tələb edir və möhkəm döyülür), çoxlu yalanlar, saxtakarlıqlarla rastlaşanda içindəki ağ quş ortadan yoxa çıxır və bu oğlan iki hərbi məktəb bitirib həmin şəhərin komendantı olur... Arzusu isə qırı qalır: "Ömrünə bir gün də qalsada, uzundimdik ağ quşun qonduğu yerdə özüne dünya quraçaqdı, orda bir qala tikdirib bağçasında ağ-ağ quşlar saxlayacaqdı, o quşlar hara uçsada qayıdıb ona sarı gələcəkdi".

Dərviş ölən gün həmin quş yenidən peyda olur. Bu dəfə ağ quş ona dil tökülür. "O üzündə gün işaran boz-qara buludun içiyə, yanınca bir quş uçurdu:

- Tanıdın məni, - quş deyirdi, - tanıdın?... Mən də uçmaq istəyirəm, - deyirdi, - məni də apar özünə, məni də apar..."

Fəxri Uğurlu "Şeyx Sənən", "Leylinin məcnunluğu", "İsgəndərin qanunu", "Peyğəmbər" və s. bu kimi hekayələrində də keçmiş, klassik mövzu və üslub uzaqlığındadır... Bəlkə bu üslub və yanaşmada bir zəfəlik kimi nəsrimizə rəng qatır? Amma əgər müəllifin qəhrəmanı və bu qəhrəmanın düşüncələri, sualları, həyat fəlsəfəsi dəyişmiş necə? Bütün hekayələrdə qəhrəman, tribun nağılı müəllifin özüdürsə necə? Bütün hekayələrində yazıçıdan başqa publisist, esseist, şair, fəlsəfi düşüncələrini obrazlarına müəllim kimi dedizdirən, təkrarlanan "biri" də ona daima yoldaşlıq edirsə və bu "biri" ona (nasirə) çox hallarda mane olursada necə? Çox rəvan, axıcı, az leksik bütçə hesabına rəngarəng dil nümunəsi nümayiş etdirə bilir, fəqət bütün hekayələr eyni ahəngli təhkiyə və bütün qəhrəmanlar eyni emosional dillə danışsada necə? Şair dili nəsr ərazisinə işğal edib hadisə, situasiya, nəsr təsvirləri, təhlilləri, konfliktləri spesifikasiyasını öldürüb monoton ünsiyyət dili sferasında hətta qafiyəpordazlıq edirsə necə?..

Qəhrəmanlarını qiyafə və sosial status, ad, yaş baxımından dəyişirsə də, hamısının içindən, beynindən, xəyal və arzularından, küskünlüyündən, sevgisindən sanki eyni adam - Fəxri Uğurlu çıxır... Bu qəhrəman dəyişməyəcəkmidi?

E.Munronun çox ibrətəməz fikrini xatırladıram: "Yazmağa başlayanda gənc şahzadələrdən yazırsan, sonra cvdar qadınlardan və uşaqlardan, sonra isə yaşlı qadınlardan. Heç adam özü də bilmədən bu dəyişiklik baş verir... çünki təxəyyülü dəyişir". Dünyanın ən gözəl hekayə ustası, nobelçi, Çexovya bərabər tutulan yazıçı xanımın hekayə yaradıcılığında inkişaf dinamikasını bu qədər sadə şəkildə anlatması bizə çox şey deyir.

Fəxri Uğurlunun qəhrəmanının düşüncələrində, xəyallarında bu gündə soslaşan çox mətləblər çıxarmaq olar ortaya. Lakin onun hekayələrində bu günə ayıq basacaq, ya da bu gündən onun mətninə daxil ola biləcək qəhrəman, canlı-təkcə gen, ruh qohumları yox, zaman və məkən qohumları ola biləcək - canlı, tanış, müasir insanlar arzuladıq...

Dil problemi olmayan müəllifin mətnində istisna anlaşılmazlıqlar da var. Məsələn, "kifəyin dahi" ifadəsi qeyri-dəqiqdir. "...ağacı küroyinin dalmıda gizlədə-gizlədə, ayağını qorxuda-qorxuda islanmış şumun içiyə ağ quşa sarı yeridi". Və ya, öli döfn edilən gün adamların üzünü - tük basmır ki... "Dərvişin xətrəsi özü yas tükü götürmiş qəmli kişilərin çiyindəki taxta beşikdə bəxtəvar-bəxtəvar yığılanırdı" və s.

26 fevral, 2017